శ్రీః

శ్రీ గణేశాయనమః.

శ్రీ భాగవతాద్య స్కంధాద్య పద్య వ్యాఖ్యానం:

గురునాథ పంక్తీయం.

జన్మాద్యస్య యతో౽న్వయా దితరతశ్చార్థే ష్వభిజ్ఞస్స్వరాట్
తేనే బ్రహ్మ హృదాయఆదికవయే ముహ్యంతి యత్సూరయః
తేజో౽వారిమృదాం యథావినిమయో యత్ర త్రిసర్గో౽మృషా
ధామ్నా స్వేన సదానిరస్తకుహకం సత్యం పరంధీమహి ॥ ॥ ౧ ॥

శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

వ్యాఖ్యా॥ అఖండానంద సర్వస్వం మహః ఖండేందు శేఖరం
నిస్తులం జయతాన్నిత్యం సచ్చిత్సుఖ ముమాసఖం ॥ ౧ ॥

ఆశ్రితాద్వైత సామ్రాజ్య వదాన్య పదపంకజం
చకాస్తు దేశికాభిఖ్యం మూలావిద్యాపహం మహః ॥ ౨ ॥

త్రయ్యంత దర్శనాచార్య స్వామిశాస్త్రి మహేశ్వరే
ప్రతిషేధేత్పరిదోషాఖ్యం కృతో౽భక్త్యా స్మదంజలిః ॥ ౩ ॥

శ్రీమద్భాగవత వ్యాఖ్యాప్రణే తృయతిశేఖరం
ప్రణమ్య శ్రీధరాచార్యం తత్పరిదర్శిత మార్గగః ॥ ౪ ॥

గురునాథ సుధీరాత్మ బుద్ధిసంశుద్ధికౌతుకాత్
తదాద్యస్కంధగంపద్య మాద్యంవ్యాఖ్యాతు మిచ్ఛతి ॥ ౫ ॥

అథభగవాన్ వేదవ్యాస మహర్షి శ్శ్రీమద్భాగవతం నామ భగవద్విలాస విలసితం శాస్త్రముపాసక సముద్ధరణాయా రిప్సురాదౌ తల్లక్షితం భగవంత మభిధ్యాయతి ॥ జన్మాదీతి ॥

పరం మహదాది విలక్షణం - నిత్య విజ్ఞప్తి స్వరూపం - పరమేశ్వరం - ధీమహి - ధ్యాయేమ - ధ్యాయతేర్లిజి ఛాందసమాత్మనే పదంరూపం - అత్రపరశ

టీ॥ నిరుపాధికేశ్వరం ప్రత్యాయయన్ మాయినం వ్యావర్తయతి - మహతఃప
రం- అవ్యక్తాత్తు పరః పురుషః - పురుషాన్న పరం కించిత్ - సఏతస్మాజ్జీవ ఘనాత్ప
రాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే - అక్షరాత్పరతః పర ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః -
అత్ర కేచిత్ - జీవేశావాభాసేన కరోతి - మాయాచావిద్యాచ స్వయమేవ భవ
తీతి శ్రుతేః సమష్టి ప్రకృతేః సత్త్వశుద్ధ్య విశుద్ధిభ్యాం మాయావిద్యాభిఖ్య రూప
భేదే మాయాప్రతిబింబ ఈశ్వరః - అవిద్యా ప్రతిబింబోజీవ ఇతిపరికల్ప్య ఉపాధి
భూతమాయాగుణ ప్రాచుర్య మపేక్ష్య బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రానపి కల్పయంతి - తథా
చ మైత్రాయణ్యా ముపనిషది - తమోవా ఇదమగ్ర ఆసీదేకం - తత్పరేస్యాత్ -
తత్పరేణేరితం విషమత్వం ప్రయాతి - ఏతద్వైరజసోరూపం - తద్రజః ఖల్వీరితం వి
షమత్వం ప్రయాతి - ఏతద్వై సత్త్వస్యరూపం - తత్సత్త్వమేవేరితం రసస్సంప్రాస్ర
వత్ - సోంశోయం యశ్చేత నామాత్రః ప్రతిపురుషం క్షేత్రజ్ఞ స్సంకల్పాధ్య
వసాయాభిమాన లింగః ప్రజాపతిర్విశ్వశ్చ - తస్య ప్రోక్తా అగ్ర్యాస్తనవః - అథయో
హఖలువావాస్య తామసోంశోసౌసయోయం రుద్రః - అథయోహఖలువా వా
స్యరాజసోంశోసౌసయోయం బ్రహ్మా - అథయోహ ఖలువావాస్యసాత్త్వికోం
శోసౌసయోయంవిష్ణురిత్యాది - అస్యార్థః ప్రతిపాద్యతేస్పష్టప్రతిపత్తయే - ఇ
దం - అనుపదమేవ వక్ష్యమాణం - రుద్రబ్రహ్మ విష్ణ్వాదికం సర్వం - అగ్రే సృ
ష్టేః ప్రాక్ - తమోవై - తమఏవ - తమోగుణ ప్రధానమాయైవ - ఆసీత్ - ఏ
కం - అనభివ్యక్త నామరూపమఖండం - నాత్రాసత్కార్య కారణవాదావాశంకి
తవ్యౌ ఇదంతమఇతి ఆసీదితిచ సామానాధికరణ్య సత్త్వయోరుక్తేః - తత్పరేస్యాత్ -
తత్ - పూర్వోక్తంతమః - పరే - కార్యకారణ త్వాభ్యామనాక్రాంతే తత్కల్ప
నాధిష్ఠానే పరమేశ్వరే - స్యాత్ - భవేత్కల్పితం - అచేతనస్య చేతనాయత్త
త్వా దితిభావః- తత్ - చేతనాయత్తం స్వయమచేతనంతమః - పరేణ - పరమేశ్వ
రేణ - ఈరితం ప్రేరితం - ప్రేరణమాత్రాత్మాభాసవ్యాప్తిం సృష్టిసంకల్ప రూపా
విలీన ప్రాణికర్మపరిపాకవశాత్ - విషమత్వం - వైషమ్యం సృష్టియోగ్యతారూపం
పూర్వావస్థాతో యథాబీజముప్తం సలిలవ్యాప్త్యా - ప్రయాతి - యద్యప్యవ్యా
కృతాఖ్యే తత్రబ్రహ్మచైతన్యాభాస వ్యాపనం నిత్యం - తథాపిసృష్టి సంకల్పవిర
హితం తదిత్యస్మాద్విశేషోద్రష్టవ్యః - ఏతత్ - యత్తమసో వైషమ్యం పూర్వో
క్తం - వై - ప్రసిద్ధం - రజసోరూపం - తద్రజః ఖల్విత్యాది సత్త్వస్యరూపమిత్యం
తం పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం - తదీరితం సత్త్వమేవ - రసః - ఆనందాత్మా పరమే
శ్వరః సంప్రాస్రవత్ - సమ్యక్ప్రవర్తయామాస - పూర్వోక్తస్య గుణవైషమ్యస్య
కారణ వ్యాపార స్యానుకార్య కారపరిణామఉక్తిః - సత్త్వమేవాత్మనో వి

శ్రీ భాగవతాద్య పద్యవ్యాఖ్యానం

సాకారాభివ్యక్తియోగ్యతావదాపాదయామాసోపాసకానుగ్రహాయ —— పరమేశ్వర ఇతితాత్పర్యం - సోయం యశ్చేతనామాత్రః - చేతనయా బ్రహ్మరూపయా సంవిదా - మీయతే అవభాస్యతే అనుభాస్యత ఇతితాదృశః - సంవిత్త్యా అనుభాష్య ఇతిభావః - సోయం పరమేశ్వరః - ప్రతిపూరుషం - ప్రత్యస్న మయం - సవాఏష పురుషోన్నరసమయ ఇతిశ్రుత్యంతరాత్ - అంశః - అంశఇవాంశః - యథాశ్రుతే నిరంశస్యాంశాసంభవాత్ ఆకాశఇవ ఘటమఠాదిషు - అథవాఅంశయతే - విభాజయతి బింబత్వేన బ్రహ్మస్వయమిత్యంశః ప్రతిబింబః - సూర్యఇవజలాదిషు-తస్య లౌకికావచ్ఛేద్య ప్రతిబింబవజ్జడత్వం నివర్తయతి - క్షేత్రజ్ఞః - సంకల్పాధ్యవసాయాభిమాన లింగః - సంకల్పః - మయేదం కర్తవ్యమితి మానసోవికారః - అధ్యవసాయః - కార్యస్వరూపసాధన ఫలవిషయావధారణ రూపా బుద్ధివృత్తిః- అభిమానః - కర్తవ్య సామగ్ర్యవ్యంజకోహంకారః - ఏతాని లింగాని ప్రమాపక హేతవోయస్య - అయం - క్షేత్రవిలక్షణః - సంకల్పాదిమత్వాత్ - యథామృతశరీరమితి వ్యతిరేక దృష్టాంతేనాత్ర దేహవైలక్షణ్యం సాధయితవ్యమితితాత్పర్యం-ప్రజాపతిః - సమష్టిస్థూలాభిమానీవిరాట్ - విశ్వః - వ్యష్టిస్థూలాభిమానీ - ఏవంచ సమష్టి వ్యష్ట్యభిమాని దేవతాత్మా పూర్వోక్త సర్వావచ్ఛేద్యస్తత్ప్రతిబింబోవా భగవాన్ పరమేశ్వర ఇతిహృదయం-తస్యప్రోక్తా అగ్ర్యాస్తనవః-తస్య క్షేత్రజ్ఞస్య-అగ్ర్యాస్తనవః- తమోరజస్సత్వ పరిణామాత్మికాస్తనవః-ప్రోక్తాః ప్రాగుక్తా ఇతియావత్ అథత్రిగుణాత్మికా యాశ్చిదాత్మశక్తిస్తత్తద్గుణప్రాధాన్యే నాభివ్యక్తం సంకేతం స్వయమేవానువదతి శ్రుతిః-అథయోహఖల్వాస్య దినావిష్ణురిత్యంతేన - స్పష్టార్థః - అత్రబింబభూతం బ్రహ్మైవ - యత్తమసః పరస్తాత్ - అత్రైవాష్టమస్కంధే గజేంద్రస్తవే శ్లోకః—

కాలేనపంచత్వమితేషుకృత్స్నశో
లోకేషుపాలేషు చసర్వహేతుషు
తమస్తదాసీ ద్గహనంగభీరం
యస్తస్యపారేభి విరాజతే విభుః

ఇత్యుక్తేః - తచ్ఛబలాయా ప్రతిబింబేశ్వర ధర్మైః జ్ఞగత్స్రష్టృత్వాదిభిస్తటస్థైరుపలక్షితం భవతీతివదంతి - అపరేతు జీవేశ్వరసాధారణం నిరుపాధికం బ్రహ్మచైతన్యమేవబింబం - సఈక్షతలోకాన్నుసృజా ఇతిసృష్టి సంకల్పేన తస్య తరత్ర్యవిద్యాం వితతాం హృదియస్మిన్నివేశితే - యోగీమాయా మమేయాయ తస్మై విద్యాత్మనే నమ ఇతిస్మృతిబోధితా విద్యాత్మకమాయా ప్రతిబింబితత్వే ఈశ్వర

త్వం - అంతఃకరణ ప్రతిబింబితత్వే జీవత్వం - కార్యోపాధిరయంజీవః కారణోపాధిరీశ్వరః - కార్యకారణతాంత్యక్త్వా పూర్ణబోధోవశిష్యత ఇతిశ్రుతేః - నాయమంతఃకరణే నావచ్ఛిద్యత ఇతిశంకితవ్యం - బ్రాహ్మణశరీర గతాంతః కరణావచ్ఛేద్య చైతన్యస్యకర్తుః దేవాది శరీరగతాంతఃకరణా వచ్ఛేద్య చైతన్యస్యచభోక్తుః పరస్పరం భిన్నత్వేనయః కర్మకరోతిసఫలం భుంక్తే-యోనకరోతి నసభుంక్తే- ఇతినియమాతి పాతాత్కృత హానాకృతాభ్యాగమః ప్రసజ్యేత - యద్యేతద్గతస్యైవాంతః కరణస్యసిద్ధాంతే లోకాంతర శరీరానుగతత్వేనాభ్యుపగమాత్తదవచ్ఛేద్య చైతన్యస్యాప్యనుగతిర్భవేదితిమన్యేతతథాపి నైవైతద్దోషపరాహతిః అవచ్ఛేదకస్యఘటాదేరన్యత్రగమనసంభవేప్యవచ్ఛేద్యస్యగగనస్యతదదర్శనాత్ - ఘటసంవృతమాకాశం నీయమానేఘటేయథా - ఘటోనీయేతనాకాశం తద్వజ్జీవోనభోపమః ఇత్యాదిశ్రుతేః - శ్రుతౌజీవస్యనభస్సాదృశ్యం అసంగోహ్యయం పురుష ఇతిశ్రుత్యంతర సంవాదేనాసంగత్వంవ్యంజయదస్యపారమార్థికంబ్రహ్మభావం ప్రకటయతీతి నావచ్ఛేద్యత్వ తాత్పర్యకం - ప్రతిబింబస్తునభిద్యతే - ఉపాధ్యనుగతత్వేనైకత్వాత్ - బింబభూతం బ్రహ్మైవాధ్యస్తజగత్స్రష్టృత్వాదిభిరీశ్వరాది శబ్దితం భవతీత్యభిప్రయంతి - అత్రైకజీవవాదే అవిద్యాప్రతిబింబో జీవఇతి జీవేశ్వర విభాగోనస్యాదిత్యేకోదోషః - ఉపాధేః ప్రతిబింబపక్షపాతిత్వాదీశ్వరేప్యుపాధి కృతదోషస్సంభవేయురిత్యపరఇత్యన్యథా అన్యేకల్పయంతి -కథం- ఏకమేవనిరుపాధికం బ్రహ్మచైతన్యం బింబభావాపన్నమీశ్వరః - ప్రతిబింబభావాపన్నంచజీవః - బింబప్రతిబింబ భావకల్పనోపాధిస్తత్ర భేదేనావిద్యా అంతఃకరణానివా - ఉపాధికృతదోషాః ప్రతిబింబఏవ - నబింబే - ఉపాధేః ప్రతిబింబపక్షపాత్ - ఏకస్యైవైష కాల్పనికోభేదో నపారమార్థికః - ఏకఏవహిభూతాత్మా భూతేభూతే వ్యవస్థితః - ఏకధాబహుధాచైవ దృశ్యతే జలచంద్రవత్ - యథాహ్యయం జ్యోతిరాత్మా వివస్వానపోభిన్నా బహుధైకోనుగచ్ఛన్- ఉపాధినాక్రియతే భేదరూపోదేవః క్షేత్రేష్వేవమజోయమాత్మే త్యాదిశ్రుతేరిత్యాస్తాం విస్తరః - తమేవస్వరూప లక్షణేన లక్షయతి - సత్యమితి - ఇదంస్వరూప లక్షణాత్మకం విశేషణం పరమేశ్వరస్య - తథాహి - విశేషణం ద్వివిధం - కేవలం లక్షణంచేతి - యత్సజాతీయమేవ వ్యావర్తయతి తత్కేవలం విశేషణం - యథానీల ముత్పలమిత్యత్ర - యత్సేతరత్సర్వం వ్యావర్తయతి తల్లక్షణాత్మకం విశేషణం- యథాగంధవతీ పృథివీత్యాదౌ - తదపిద్వివిధం - స్వరూపం తటస్థంచేతి - [illegible] త్వం యత్స్వరూపాంతర్గతంసల్లక్ష్య మితరస్మాద్వ్యావర్తయతితత్ - యథాప్రకృష్ట ప్రకాశశ్చంద్రస్సాస్నాదిమతీ గౌరిత్యాదౌ - వేదేచసత్యం జ్ఞానమనం

సంబ్రహ్మత్యాదౌ - ద్వితీయమపి యత్రత్రానంతర్గతం సత్తదస్యసామ్మద్వ్యావర్త
యతితత్ - యథాలోకే కాకవద్దేవదత్తగృహ మిత్యాదౌ - వేదేచయతోవా ఇ
మానిభూతాని జాయంతఇత్యత్ర - అత్రసత్యమితిపదం పరమేశ్వరస్య స్వరూపం
బోధయదేవత్తమనృతాద్వ్యావర్తయతి - సత్యంనామ యద్రూపేణ యన్నిశ్చి
తం తద్రూపంనవ్యభిచరతి తదితితైత్తిరీయోపనిషద్భాష్యే - యథాలోకేభు
జంగాధిష్ఠానరజ్జుః - యద్వ్యభిచరతితదనృతం - యథాతత్రప్రతీతోభుజంగః -
ప్రకృతేపి వియదాది సకలజగదధిష్ఠానభూతః సపరమేశ్వరోనకదాపివ్యభిచర
తీతిసత్యం - తత్రప్రతీతం వియదాదికం సర్వంసమ్యగ్జ్ఞాన బాధ్యమితితదనృతమి
తి - ఏవంచాబాధ్యత్వేనానృతవిలక్షణం పరమేశ్వరం ధ్యాయేమేతి తాత్ప
ర్యం - తత్రహేతుమాహయత్రేతి - యత్రాధిష్ఠానే పరమేశ్వరే - త్రిసర్గః -
త్రయాణామాత్మమాయాగుణానాంతమోరజస్సత్త్వానాం - సర్గఃభూతేంద్రియదేవ
తాద్యాత్మకః - అమృషా - నమిథ్యా - సత్యః - సత్యసదృశ ఇతిలాక్షణికోర్థః-
యథాశ్రుతే విరోధాత్ - తత్రభూతసర్గో పాదానంతమః - కర్మేంద్రియ ప్రాణ
పంచకోపాదానంరజః - జ్ఞానేంద్రియాంతఃకరణచతుష్టయతత్త్వ దిగధిష్ఠాతృదేవతో
పాదానం చసత్త్వమితి సంప్రదాయః - యత్సత్యతయామిథ్యా భూతమపి తద్వత్ప్ర
తీయతేతంపరమితి తాత్పర్యం - తత్రదృష్టాంతస్తేజ ఇత్యాదిః - తేజోవారిమృదాం
[illegible]యోర్వ్యత్యయః - పరస్పరావభాస ఇత్యర్థః - యథాతేజసి మరుమరీచికా
[illegible]ర్యవభాసఇవ- వారిణిసాముద్రేనీలోపలావభాసఇవ -మృదిపద్మరాగాదిమణౌ
రాంగారాదిభ్రమఇవేత్యపివృద్ధాః -ఉదాహృతంసర్వంయథాఅధిష్ఠానసత్తయా
వత్ప్రతీతంతద్వదుద్భూతేంద్రియదేవతాసర్గోపరస్మిన్నితితాత్పర్యం - అథవా -
యత్రత్రిసర్గః - మృషా - మిథ్యా - అధిష్ఠానసత్తాతిరిక్తయాఆరోపితసత్తయా
అనంగీకృతత్వాత్ - పూర్వత్ర పదవిభాగే ఆరోప్యమిథ్యాత్వం లాక్షణిక పదా
త్ప్రతీతం - అత్రతుకేవలాదేవేతి పూర్వస్మాద్విశేషః - యత్రేతి ప్రతీత ముపాధిం
నిరస్యతి -స్వేనధామ్నా - స్వప్రకాశేన - సదానిరస్తంకుహకంవంచకం - మాయి
కమావిద్యకంచవిశ్వంయస్యతం - ని- ఈశ్వరస్యయువేవంచకేనకుహకస్త్రీష్వితి
కోశాత్ - ఏతేనయత్రేత్యాది నాప్రతీతో మాయయా విద్యాసంబంధస్య నిరస్తో
వేదితవ్యః - యథానలౌకికీ సామగ్రీప్రాతిభాసిక రజతోపాదానం - కింతువిలక్ష
ణాఇదమవచ్ఛిన్న చైతన్యావారికా అవిద్యైవదోషసంస్కారాది సహకృతా తద్వ
న్మూలా విద్యాపి పూర్వపూర్వాన్యథాహిత సంస్కార సహకృతా వియదాది జ

గదుపాదానం స్వప్రకాశ తిరోధాయి నీతితాత్పర్యం - ఏవం స్వరూపలక్షణ లక్షితంపరమేశ్వరం తటస్థలక్షణే నాపిలక్షయతి। జన్మాదీతి - అస్యజగతః - జన్మాది జన్మఆదిరస్యేతి తద్గుణసం విజ్ఞానో బహువ్రీహిః - జన్మస్థితి భంగమిత్యర్థః - యతో యస్మాత్పర స్మాన్నిమిత్తో పాదానభూతాద్భవతీతమిత్యన్వయః - యతఇతి పంచమ్యర్థేన తపిలానిమిత్తో పాదానోభయపరేణ పరమేశ్వర స్యోభయ విధ కారణత్వ ముక్తంభవతి - యతఇత్యస్య యనిర్దేశాత్కారణస్యావికారిత్వం ప్రతీయత ఇత్యప్యస్మద్గురుచరణాః - ఏవంచ స్వరూపలక్షణ లక్షితం తటస్థలక్షణ లక్షితంచ పరమేశ్వరం ధ్యాయేమేతితాత్పర్యం - ఇదమత్ర విచార్యతే పూర్వోత్తర పక్షాభ్యాం ప్రస్తుతార్థస్య దృఢీకారాయ - కింసత్య మిత్యాదినా యతఇత్యాదినా చశ్రూయమాణం బ్రహ్మలక్షణంభవేన్న భవేదితివిశయే - నేతిపూర్వపక్షః కుతః - సత్యాది పదానాంలోకసిద్ధ సత్యాద్యర్థ స్వీకారే అఖండార్థ బోధకత్వం నస్యాత్ - అలోకసిద్ధస్య తులక్షణత్వ మయుక్తమితి నసత్యపదం పరమేశ్వరం లక్షయతి - కించజన్మాది కమపినబ్రహ్మణో లక్షణం భవితుమర్హతి - తస్యజగత్సం బంధిత్వేన బ్రహ్మసంబంధిత్వా భావాత్ ఇతిచేదత్ర సిద్ధాంతః - లోకసిద్ధార్థకం సత్యపదం అఖండం బ్రహ్మస్వరూపం లక్షణయాబోధ యతీత్యఖండార్థకం సత్యాదిపదం యథాపితృ సుతభ్రాత్రాదిభిన్న భిన్నార్థ బోధకాశ్శబ్దా ఏకదేవ దత్త పర్య వసాయినఇతి - కించజన్మాదేర్జగత్సం బంధిత్వే పిజగదుపాదానత్వం బ్రహ్మణికల్పితం తటస్థలక్షణం భవిష్యతి - యద్రజతం సాశుక్తిరితి -వద్యజ్జగదుపాదానంతద్బ్రహ్మేతికల్పితే నాపిజగతా బ్రహ్మలక్షయితుం యోగ్యత్వాత్ - తస్యాభిన్ననిమిత్తో పాదానత్వే హేతుమాహ - అన్వయాదితతశ్చార్థేష్వితి - ఇతర పదమస్వయశబ్ద సాహచర్యా ద్వ్యతిరేకం బోధయదాక్షిపేచ్చ శశవిషాణాదిక మసర్థం - ఏవంచార్థేషు మృదాదిషు అన్వయాత్ - అనర్థేషు శశవిషాణాదిషు వ్యతిరేకాత్ - అన్వయ వ్యతిరేకాతు యత్సత్వేయత్సత్త్వం యదభావే యదభావ ఇతిపారిభాషికా వత్రగృహ్యేతే - యథామృత్కులాలాదిసత్వేఘటోత్పత్తిస్సంమృత్కులాలాద్యభావే వ్యతిరేకగ్రహోధికరణేతంత్వాదౌ ఘటాద్య భావఇత్యన్వయ వ్యతిరేకా పరిత్యక్త విషయతా మృదాదేః కారణత్వం ఘటాదేః కార్యత్వంచ నిశ్చీయేతే తద్వ్యత్యత్రయాత్ర పరమేశ్వరస్య స్వరూపేణసత్వంసన్ ఘటస్సన్ పటఇతి వ్యవహారతః ప్రత్యక్షతో దృశ్యతే తత్రసర్వత్ర కారణత్వ మపిదృష్టం - యత్రయత్రవంధ్యా పుత్రశశవిషాణాదౌ తస్యాభావః వంధ్యాపుత్రస్సన్ శశవిషాణం సదిత్యవ్యహారా భావాత్ప్రత్యక్ష విషయత్వేనదృష్టః తత్రసర్వత్రకార్యత్వసత్వా భావోపిదృష్టః

స్త్రైఇత్యన్వయవ్యతిరేకౌ పరస్యకారణత్వంజగతః కార్యత్వంచబోధయతః - ఏవంచ జగజ్జన్మాదిహేతుర్యస్తం పరంధ్యాయేమేత్యన్వయః - నను మృత్కులాలాది వ్యతిరేకగ్రహస్తావదభావరూపం తంత్వాదికమధి కృత్యజాయతే - నాలీకంవంధ్యాపుత్రశశవిషాణాదీతితద సిద్ధింయదిమన్యేత తర్హ్యన్యథా వ్యాఖ్యాయతే - అర్థేషు కార్యకారణేషు - కారణస్య మృదాదేరన్వయాత్తాదాత్మ్యేనానువృత్తేః - కార్యస్య ఘటాదేర్వ్యతిరేకాద్వ్యావృత్తేః - ఏతేనయదనువర్తతే తత్కారణం - యద్వ్యావర్తతే తత్కార్యమితి పర్యవసన్నం - ఏవమేవసన్ఘట ఇత్యాదివ్యవహారాజ్జగతి కారణస్య సతోనువృత్తిః కార్యజాతస్యతు పరస్పరం కార్యకోటౌ కారణేవా అననువృత్తిశ్చ ప్రతీయతే - ఏవంచసతః పరస్యకార్యప్రపంచే సర్వత్రానుగతత్వేన సఏవజగజ్జన్మాదికారణం - కార్యస్యవియదాదేః పరస్పరాననుగత్యాస్వోపాదానానుగతత్వాభావేనచకార్యత్వమేవ - తస్మాదసత్యంతత్ - యజ్జన్యంతదనిత్యమితివ్యాప్తేః - వాచారంభణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యం ఏవంసదేవసత్యమితి ఛాందోగ్యశ్రుతేశ్చేతిభావః - వ్యావృత్త్యనువృత్తిభ్యాం జగద్బ్రహ్మణోః కార్యకారణభావావధారణాదపియో సౌజగజ్జన్మాదికారణం తంపరంధ్యాయేమేత్యన్వయః - ననూపాదానస్యైవానువృత్తి దర్శనాన్నిమిత్తస్య చాదర్శనాదభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం యత్పరమేశ్వరస్య సిద్ధాంతితం శాస్త్రేతద్భజ్యేతేతి చేత్తర్హి ప్రకారాంతరేణ వ్యాఖ్యాయతే - అర్థేషుకార్య కారణాత్మ సుఘటపటాదిషు పరమేశ్వరే చాన్వయాదన్వయవ్యాప్తేః ఇతరతః వ్యతిరేకవ్యాప్తేశ్చ యతోస్యజన్మాదితమితి - కార్యకారణాద్యంతర్భావేణ గృహీతాన్వయ వ్యతిరేకవ్యాప్తికో హేతుస్సావయవత్వదృశ్యత్వ జడత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదిరితితస్యాధ్యాహారం వ్యంజయత్యర్థ పదగతంబహువచనం - తదంతర్భావేనైవసాధ్య సాధనయోర్నియతసాహచర్యనిశ్చయాత్ - అత్రాయమనుమాన ప్రకారః - జగదిదం - జన్మాదిమత్ - సావయవత్వాత్ - యద్యత్సావయవం తత్తజ్జన్మాదిమత్ - యథాఘటపటాది - యద్యన్నజన్మాదిమత్ నతత్సావయవం - యథాపరమేశ్వరః - తథాచేదం - తస్మాత్తథేతి - ఏవంహేత్వంతర ప్రవేశాదను మానాంతరమూహ్యం - అన్వయ వ్యతిరేకవ్యాప్తిలక్షణ పరిష్కారాదికం శాస్త్రాంతర విషయత్వేనా ప్రస్తుతమిత్యుపేక్షితం - ఏవంచాస్య జగతః - అర్థాంతర్భావేణ గృహీతాన్వయ వ్యతిరేకవ్యాప్తికైస్సావయవత్వాదిభిర్హేతుభిర్యజ్జన్మాదికం నిశ్చితం తద్యతోభవతితం పరమేశ్వరంధ్యాయేమేత్యన్వయః - ఏవం పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వమేవ కేవలంనిశ్చితం - తత్రనిమిత్తోపాదానత్వ విశేషస్తు శ్రుతిస్మృతి భిర్నిశ్చేతవ్య మి

శ్రుతిప్రాయేణ యతో వా ఇమానీత్యాది శ్రుతిస్మృతీరుపపాదయంతిస్మ శ్రీధరా
చార్యా ఇత్యస్మద్వేదాంతవిద్యాచార్యాః - ఏతేన జగత్కారణమభిధ్యేయమితి
సిద్ధం - తత్కింప్రధానం సాంఖ్యాభిమతమభిధ్యేయం - నేత్యాహ - అభిజ్ఞః -
అభిజానాతీత్యభిజ్ఞః - సమ్యగ్జ్ఞాతా యస్తమితి - స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి -
స ఇమాంల్లోకానసృజతాంభో మరీచీర్మరమాప ఇత్యైతరేయశ్రుతేర్జగత్స్రష్టురీ
క్షణశ్రవణాచ్చేతనత్వేన నాచేతనం ప్రధానం ధ్యేయమితి భావః - శ్రుత్యర్థస్తు - స
సర్వజ్ఞస్వభావ ఆత్మైక ఏవ సన్ - ఈక్షత - ఐక్షత - కేనాభిప్రాయేణేత్యా
హ - లోకాన్ అను పదమేషపత్యమానాన్ - నునిశ్చితం - సృజై - సృజేయేతి -
ఏవమీక్షిత్వా స ఆత్మా లోకానసృజత - కానిత్యత ఆహ - అంభ ఇత్యాది - ఆకా
శాది క్రమేణాండముత్పాద్య - అంభః - ద్యులోకాత్పరస్తాదంభస్సంబంధాదంభో
లోకం ద్యులోకప్రతిష్ఠం - మరీచీః - రశ్మివాచీ మరీచి శబ్దః అంతరిక్షలోకం ల
క్షయతి - సూర్యరశ్మిసంబంధాత్ - లోకస్యైకత్వేపి స్థానభేదాద్బహువచనం -
ఏవంచ ద్యులోకాదధస్తనమంతరిక్షలోకమిత్యర్థః - మరం - మ్రియంతేఽస్మిన్
భూతానీతి తం భూలోకం - ఆపః - ఆప్నోతేర్ధాతోరాప్త్యర్థత్వే నాధోలోకవా
సిభిర్జీవైరాప్యమానత్వాత్తే లోకా అప ఇత్యుచ్యంతే - ఏషాం లోకానాం పాం
చభౌతికత్వేపి అంభోమరీచి మృదాప్ప్రాచుర్యాదంభ ఆదిశబ్దైర్వ్యపదిశ్యంతే -
ప్రాచుర్యేణ వ్యపదేశా భవంతీతి న్యాయాదితి భావః - తర్హి కిం జీవో ధ్యేయ ఇతి -
నేత్యాహ - స్వరాట్ - స్వేనైవ రాజత ఇతి స్వప్రకాశం - అవిద్యాసంకుచిత
జ్ఞానైశ్వర్యస్య జీవస్య ధ్యానఫలమపి సంకుచితం భవేత్తస్మాద్భూయాదిత్యసంకుచిత
జ్ఞానైశ్వర్యో నిరామయః పరమేశ్వరో ధ్యేయత్వేనాభిమతో నిరతిశయఫలాయేతి
తాత్పర్యం - కాలత్రయేపి నాస్త్యేవ మాయా మాయే పరాత్మనీతి శ్రుతేః - తర్హి కిం
హిరణ్యగర్భః కుంఠితజ్ఞానైశ్వర్యోఽధ్యేయః - హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూత
స్య జాతః పతిరేక ఆసీదితి శ్రుతేః - నేత్యాహ - ఆదికవయే - కవయతే వర్ణయతీ
తి కవిః - ఆదిశ్చాసౌ కవిశ్చేతి తస్మై - బ్రహ్మణే హిరణ్యగర్భాయ - ఆదౌ భగవంత
మనేకాభిః స్తుతిభిః స్తావయిత్రీ ఇతి తాత్పర్యం - బ్రహ్మవేదం - హృదా - మనసా -
సకలబుద్ధిప్రవర్తకత్వే నధియో యో నః ప్రచోదయాదితి గాయత్రీమంత్రార్థోపి భగ
వానేవేతి హృదయం - తేనే - ప్రకాశయామాసేతి భావః - యో బ్రహ్మాణం విద
ధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మా ఇతి శ్రుతేః - ఏతేనాయమపీశ్వ
రాధీనజ్ఞానైశ్వర్యవత్వేనాసర్వజ్ఞ ఇతి తాత్పర్యం - ననుపూర్వోదయ్యాచార్యో

పదేశతశ్శృతిమధీత్య సుప్త్వాపరేద్యుః ప్రతిభాతే ప్రబుద్ధస్స్వాచార్యనిరపేక్షః ఏవాం
తేవాసీ యథాధ్యేతి - తద్వదయమపికల్పాంతరానుష్ఠితకర్మోపాసనాసము
చ్చయఫలబలలబ్ధ హిరణ్యగర్భాధికారః పూర్వకల్పాధీతంవేదం ఆచార్యనిరపేక్షః ఏ
వస్మరతుధిగనయా పరాయత్తయా వైదిక్యాధియా అస్మదాదివత్ - నేత్యాహ -
యదిత్యవ్యయం - యస్మిన్ బ్రహ్మణి - సూరయోబ్రహ్మదయోపిసర్వవిదః - ము
హ్యంతి మోహముపయంతి - తదాదికవయేయస్తేనే - తంపరంధ్యాయేమేత్యన్వ
యః - యోబ్రహ్మణమితిశ్రుతి రేవ బ్రహ్మణో వేద విషయే మోహంనిశ్చినోతి -
తేనాత్ర సుప్త ప్రతి బుద్ధ న్యాయోనావతరతీతి తాత్పర్యం - ధీమహీతిగాయత్రీ
మంత్రస్థపదఘటితతయా స్వప్రారంభాద్గాయత్రీ బ్రహ్మ విద్యాత్మకమే తత్పురా
ణమితిసూచితం - తదుక్తం - యత్రాధికృత్యగాయత్రీంవర్ణ్యతేధర్మవిస్తరః - వృ
త్రాసురవధోపేతం తద్భాగవతమిష్యత ఇత్యాది - కించ - గ్రంథోష్టాదశసాహస్రో
ద్వాదశస్కంధ సమ్మితః - హయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యాయత్రవృత్రవధస్తథా - గాయ
త్ర్యాచ సమారంభస్తద్వైభాగవతంవిదురితి పురాణాంతరవచనే హయగ్రీవ బ్రహ్మ
విద్యేతిపదస్యార్థః - హయగ్రీవేణ - స్వకార్యనిర్వాహాయాశ్విదేవసంధితాశ్వకంఠే
న దధ్యఙ్మహర్షిణా - ప్రకాశితాతాభ్యామశ్విభ్యాం - ఇయంపృథివీసర్వేషాంభూ
తానాం మధ్విత్యాదినా బృహదారణ్యకే ప్రతిపాదితా - యాపూర్వతంత్రే ప్రవర్గ్య
ప్రకరణేతత్త్రైవవాజసనేయకే శర్మాంగ మధువిద్యాప్రస్తావే దధ్యఙ్హవాఆథ్య
మాథర్వణో మధునామ బ్రాహ్మణమువాచేత్యాదినాసూచితా - సేతి యావత్ -
బ్రహ్మణోనిష్కలస్య - విద్యేతి - దధ్యఙ్హయన్మధ్వాథర్వణోవామశ్వస్యశీర్ష్ణా
ప్రయదీమువాచేతి బృహదారణ్యకే మంత్రదృశోవచనాత్ సాయత్రగ్రంథేవృత్ర
భీత్యుపసన్న దేవతాప్రతి వచనముఖేన ప్రస్తుతా భగవతాసోపి హయ గ్రీవబ్రహ్మవి
ద్యేత్యుపచారికోయంప్రయోగః - శ్రుత్యర్థస్తు - యన్మధు - ఆత్మజ్ఞాన లక్షణం -
యచ్చమధు - దధ్యఙ్నామాఆథర్వణః -అశ్వస్య - శీర్ష్ణా -శిరసా- వామశ్విభ్యాం-
ప్రోవాచ - హ - ఈం - ఇతిచానర్థకానిపాతౌ - తదర్థం యత్కృతం కర్మశ్రూ
నం - తదావిష్కరోమీతి పూర్వ గ్రంథన సంబంధః - అత్రేయంకథా - కదా-
చిదశ్వినౌ దేవా వాథర్వణందధ్యంచమృషింబ్రహ్మ విద్యామర్థయం తావుప జగ్మ
తుః - సచర్షిఃకర్మనిష్ఠాతో నాయంసమయఃపశ్చాదాగచ్ఛత మిత్యుక్తవాన్ -
అనంతరేమహేంద్రస్సమాగత్యమాన యోర్బ్రహ్మ విద్యాంవాదీః యదిమదాజ్ఞాము
ల్లంఘ్య అనోఃదభ్యవాన్సహస్తైవశిరశ్ఛేద్యామీత్యుక్త్వాగతః - గతేచతస్మిన్ దేవా

తత్వానాగత్యశ్రావితేంద్రోక్తా విదముపనీయాశ్వస్య శిరస్సంధాస్యావస్తేననౌ బ్రూహి విద్యాం భిన్నే చాస్మిన్నింద్రేణ నైజం పునశ్శిరస్సంధాయ గమిష్యావ ఇహ మాభైషీరిత్యుక్త్వా తతస్సమధిగత నిష్కలబ్రహ్మవిద్యౌ యథోక్త మాచరిత్వా గతవంతావితి షష్ఠస్కంధ నవమాధ్యాయాంతిమగ్రంథ శ్రీధరస్వామి వ్యాఖ్యానోదాహృతవచనైః ప్రతీయతే - యద్యప్యశ్వశిరసా దధీచా ప్రకాశితా బ్రహ్మవిద్యా నారాయణకవచాఖ్యేతి కేషాంచి దాశయః - తథాప్యశ్విభ్యాం బ్రహ్మవిద్యోపదేశసమయ ఏవ తస్యాహయ శిరస్త్వం - త్వాష్ట్రేచ నారాయణ కవచోపదేశసమయే నైజమేవ శిర ఇతి పూర్వోక్త శ్రుత్యర్థానువాదక షష్ఠస్కంధ నవమాధ్యాయాంతిమ మూలగ్రంథ శ్రీ ధరస్వామి కృతతద్వ్యాఖ్యాన తదుదాహృతవచన జాతార్థపర్యాలోచనయా విరోధస్యాస్పష్టప్రతీయమానత్వాదుపేక్ష్య ఇతి. సర్వం రమణీయం.

శ్రీ ర్భూ యా త్

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మార్పణమస్తు.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః

10131